

Valsts programma bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2019.gadam

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 62.panta otrā daļa paredz, ka Labklājības ministrija (turpmāk – Ministrija) izstrādā un labklājības ministrs apstiprina ikgadējo valsts programmu bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai (turpmāk – Valsts programma).

Valsts programma ir īstermiņa politikas plānošanas dokuments, kura mērķis ir sekmēt bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanu, kā arī īstenot mērķtiecīgus uz bērnu tiesību aizsardzību un nodrošināšanu vērstus pasākumus.

Valsts programmā ietvertu pasākumu īstenošanu nodrošina Ministrija un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk – Inspekcija):

- Ministrija nodrošina un administrē Valsts programmas I nodaļas 1.2., 1.3., II nodaļas 2.1. (daļēji), 2.3.pasākumus;
- Inspekcija nodrošina un administrē Valsts programmas I nodaļas 1.1., 1.4., 1.5., 1.6., 1.7., II nodaļas 2.1. (daļēji), 2.2.pasākumus.

I. ATBALSTA NODROŠINĀŠANA BĒRNA UN ĢIMENES STĀVOKĻA UZLABOŠANAI

Mērķi:

- nodrošināt personām nepieciešamo atbalstu krīzes situācijās;
- veicināt vardarbības pret bērniem gadījumu samazināšanos;
- uzlabot speciālistu, kuru ikdienas darbs saistīts ar bērnu tiesību aizsardzību, profesionālās zināšanas.

Uzdevumi:

- sniegt psiholoģisku atbalstu ģimenēm ar bērniem, adoptētājiem, audžuģimenēm, aizbildņiem un viesģimenēm;
- sniegt profesionālu palīdzību un atbalstu krīzes situācijā bērniem, vecākiem, izglītības iestāžu darbiniekiem, atbalsta personālam;
- sekmēt vardarbības pret bērniem gadījumu mazināšanos un to seku novēršanu.

1.1. Reģionālie salidojumi un nometnes

2017.gadā notika pirmie salidojumi audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem, kurus Inspekcija uzsāka rīkot Valsts programmā paredzēto atbalsta pasākumu ietvaros. Savukārt 2018.gadā pirmo reizi tika rīkotas arī nometnes audžuģimenēs ievietotiem un aizbildnībā esošiem bērniem, kā arī adoptētiem bērniem. Prakse un pieredze darbā ar šo mērķauditoriju ir parādījusi, ka nepieciešams turpināt nodrošināt iespēju piedalīties šādos salidojumos un nometnēs, kas ir viens no psiholoģiskās palīdzības sniegšanas veidiem, tādējādi nodrošinot iespējami labāku bērnu emocionālo vajadzību nodrošinājumu.

Salidojumos, kas ierasti tiek organizēti vasarā, ģimenes saņem arī tām nepieciešamo dažādu speciālistu konsultācijas un atbalstu, lai varētu pilnvērtīgāk nodrošināt bērna aprūpi, piemēram, iepazīstoties ar inovatīvām pozitīvās audzināšanas un bērnu attīstību veicinošām metodēm. Turklāt salidojumi ir nenovērtējams instruments, kā veicināt mērķauditorijas pašpalīdzības un sociālās tīklošanās veidošanos, dodot iespēju rast kontaktu ar ģimenēm ar līdzīgiem problēmjautājumiem un labākiem to iespējamiem risinājumiem.

Nometnēs bērniem ir iespēja iegūt izpratni par turpmākai dzīvei nepieciešamajām iemaņām un prasmēm, lai sasniegtu veiksmīgus rezultātus, piemēram, komandas veidošanu, savstarpējo komunikāciju ar vienaudžiem, ņemot vērā, ka nometnēs bērni tiek sadalīti pa noteiktām vecuma grupām.

Finansējums – 217 000 EUR

Rezultāti:

1. Nodrošināti divi salidojumi audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem (līdz 1200 dalībniekiem).
2. Nodrošinātas 14 nometnes audžuģimenēs ievietotiem un aizbildnībā esošiem, kā arī adoptētiem bērniem (līdz 210 dalībniekiem).
3. Veicināta mērķauditorijas sociālā tīklošanās, tādā veidā nodrošinot mērķauditorijas pašpalīdzības instrumentu.
4. Nodrošināta mērķauditorijas izglītošana par inovatīvām pozitīvās audzināšanas un attīstību veicinošām metodēm.
5. Nodrošināta audžuģimenēs ievietotiem, aizbildnībā esošiem un adoptētiem bērniem vienaudžu vidē balstīta dzīves prasmju un iemaņu attīstība.

1.2. Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu un Ministru kabineta 2018.gada 26.jūnija noteikumiem Nr.355 "Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi" no 2018.gada 1.jūlija sāka darboties ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri (turpmāk – Atbalsta centri). Atbalsta centru uzdevumu nodrošināšanai tiek piešķirts valsts finansējums. 2018.gadā Ministrijā ir reģistrēti 16 Atbalsta centri.

Vienlaikus no 2018.gada 1.jūlija ir uzsākta ārpusģimenes aprūpes formas jeb specializēto audžuģimeņu ieviešana. Specializētās audžuģimenes ir krīzes audžuģimenes un audžuģimenes, kas aprūpē bērnu ar invaliditāti, kuram izsniegts atzinums par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem.

Atbalsta centru funkcijas ir:

- piesaistīt jaunas audžuģimenes, aizbildņus, adoptētājus, viesģimenes, īpaši veicinot specializēto audžuģimeņu skaita pieaugumu;
- nodrošināt mācības audžuģimenēm, specializētajām audžuģimenēm un adoptētājiem;
- nodrošināt atbalsta sniegšanu potenciālajām audžuģimenēm, t.sk. specializētajām audžuģimenēm, adoptētājiem, aizbildņiem un viesģimenēm;
- sagatavot informāciju bāriņtiesai par potenciālajām audžuģimenēm, t.sk. specializētajām audžuģimenēm lēmuma par statusa piešķiršanu pieņemšanai;
- sniegt informāciju Audžuģimeņu informācijas sistēmā par audžuģimenēm;
- izstrādāt un īstenot audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes atbalsta un tajā ievietotā bērna individuālās attīstības plānu;
- nodrošināt psiholoģiskā atbalsta saņemšanas iespējas gan psihologu konsultāciju, gan atbalsta grupu veidā;
- nodrošināt sadarbību ar bāriņtiesām, sociālajiem dienestiem, atbalsta centriem un citām iestādēm atbalsta sniegšanā audžuģimenēm un specializētajām audžuģimenēm, tai skaitā ģimenē ievietotajam bērnam;
- organizēt audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē ievietotā bērna saskarsmi ar vecākiem, brāļiem (pusbrāļiem), māsām (pusmāsām), radniekiem vai bērnam tuvām personām;
- nodrošināt atlīdzības par specializētās audžuģimenes pienākumu pildīšanu aprēķināšanu un izmaksu un vienreizēju mājokļa iekārtošanas kompensācijas izmaksu specializētajām audžuģimenēm.

Finansējums – 1 473 085 EUR

Rezultāti:

1. Sniegts atbalsts viena Atbalsta centra izveidei un izmaksāta iekārtošanas izdevumu kompensācija.
2. Sniegts atbalsts 17 Atbalsta centru darbībai.
3. Nodrošinātas mācības 70 potenciālajām audžuģimenēm (personām) un 150 potenciālajām specializētajām audžuģimenēm (personām).
4. Nodrošinātas mācības 200 potenciālajiem adoptētājiem.
5. Īstenota audžuģimeņu un specializēto audžuģimeņu zināšanu pilnveides programma, kā rezultātā ir apmācītas 650 audžuģimenes un 81 specializētā audžuģimene.

6. Nodrošināta atlīdzības izmaksa 81 specializētajai audžuģimenei.
7. Sniegts atbalsts 81 specializētajai audžuģimenei dzīvesvietas pielāgošanai.
8. Nodrošināti Atbalsta centra atbalsta pakalpojumi 650 audžuģimenēm un 81 specializētajai audžuģimenei atbilstoši ģimeņu un bērnu vajadzībām.
9. Nodrošināta iespēja saņemt vismaz 3200 psihologa konsultācijas adoptētājiem, aizbildņiem, viesģimenēm.
10. Organizētas un vadītas 80 adoptētāju, audžuģimeņu, aizbildņu, viesģimeņu ikmēneša atbalsta grupas.

1.3. Atbalsta pasākumi ģimeniskās vides sekmēšanai

Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide. Alternatīva vecāku aprūpei ir ārpusģimenes aprūpe, kas, šķirot bērnu no ģimenes, primāri nodrošina ģimenisku vidi – aizbildņa ģimenē, audžuģimenē vai pie adoptētāja. Saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina, ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē, vai bērns tiek adoptēts.

Lai veicinātu bērnu, kuriem nepieciešama ārpusģimenes aprūpe, nonākšanu ģimeniskā vidē Ministrija ar nodibinājumu “Fonds Ziedot.lv” 2017.gada 11.decembrī noslēdza līgumu par valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu projekta “Dod Pieci” līdzfinansēšanai un pakalpojuma “Plecs” izveidei ar mērķi palielināt to personu skaitu, kas motivētas iegūt adoptētāja, aizbildņa, audžuģimenes vai viesģimenes statusu un uzņemt savā ģimenē bērnus, kuri nonāk ārpusģimenes aprūpē, īpaši no bērnu aprūpes iestādēm.

2017.gada nogalē tika uzsākta pakalpojuma “Plecs” aktīva nodrošināšana. Pakalpojuma “Plecs” ietvaros 2018.gadā tika organizēta bērnu un potenciālo vecāku tikšanās neformālos apstākļos, tādējādi dodot iespēju bērniem un audžuģimenēm, adoptētājiem, aizbildņiem, viesģimenēm neformālā vidē satikties un iepazīties. Pateicoties iesaistei pakalpojumā “Plecs”, 2018.gadā 72 bērni no bērnu aprūpes iestādēm ievietoti audžuģimenēs, nodoti aizbildnībā vai pirmsadopcijas aprūpē. Pakalpojuma “Plecs” sniedzēji arī aktīvi iesaistījās un sniedza Ministrijai ieteikumus par procesa uzlabošanu vai mainīšanu attiecībā uz bērniem, kuri nonāk ārpusģimenes aprūpē, īpaši no bērnu aprūpes iestādēm, lai veicinātu viņu nonākšanu ģimeniskā vidē, īpaši vēršot uzmanību uz nepieciešamību izglītot bāriņtiesas. Tāpat pakalpojuma “Plecs” ietvaros tika nodrošināts mentora atbalsts jaunajām audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem. Mentora programmas rezultāti rāda, ka ģimenes aktīvi izmanto mentora pakalpojumu dažādu sev būtisku jautājumu risināšanai dažādos tās darbības posmos.

2018.gada nogalē tika veikta nodibinājuma “Fonds Ziedot.lv” reorganizācija, kā rezultātā struktūrvienība, kas nodrošināja pakalpojumu “Plecs”, nodalījās un izveidoja atsevišķu nodibinājumu “Fonds Plecs”. Ar 2019.gada 1.janvāri nodibinājums pārņēma visu darbinieku un sadarbības

partneru līgumu saistības un tiesības, kas slēgti ar nodibinājuma “Fonds Ziedot.lv” struktūrvienību “Plecs”.

2019.gadā plānots turpināt sadarbību ar nodibinājumu “Fonds Plecs”, lai veicinātu ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu iespējas augt ģimeniskā vidē.

Finansējums – 50 000 EUR

Rezultāti:

1. Izstrādāts metodiskais materiāls par labās prakses nodrošināšanu bāriņtiesām darbā ar ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem.
2. Organizēti bērniem no bērnu aprūpes iestādēm 10 neformālās satikšanās pasākumi ar audžuģimenēm, aizbildņiem, adoptētājiem un viesģimenēm;
3. Atbilstoši Ministrijas un nodibinājuma “Fonds Plecs” noslēgtajam līgumam nodrošināts mentora atbalsts jaunajiem aizbildņiem, adoptētājiem un viesģimenēm.

1.4. Palīdzības nodrošināšana krīzes gadījumos

Inspekcijas Krīzes intervences komanda, kuras sastāvā ir 12 speciālisti, savu darbību (psiholoģiskas palīdzības nodrošināšanu gadījumos, kad ir gājis bojā bērns, veikts suīcīds, noticis ceļu satiksmes negadījums u.c.) uzsāka 2009.gada nogalē.

2017.gadā Krīzes intervences komanda sniedza palīdzību 14 krīzes gadījumos, psiholoģisko palīdzību nodrošinot 127 bērniem, 15 pedagogiem, 13 speciālistiem un 12 ģimenes locekļiem. 2018.gadā Krīzes intervences komanda sniegusi palīdzību 13 krīzes gadījumos, psiholoģiskā palīdzība nodrošināta 107 bērniem, 39 pedagogiem, 8 speciālistiem un 4 ģimenes locekļiem. Papildus sniegtas arī profesionālas konsultācijas citiem psihologiem, kuri turpināja darbu ar cietušajiem bērniem, kā arī nodrošināta piedalīšanās starpinstitucionālās tikšanās reizēs krīzes gadījumu risināšanā.

Balstoties uz Krīzes intervences komandas speciālistu gūto darba pieredzi, darbā tiek ietvertas arī citas palīdzības formas, ne tikai pirmās psiholoģiskās palīdzības nodrošināšana krīzes gadījumos. Nepieciešamības gadījumā bērniem tiek sniegtas arī klātienē psiholoģiskās konsultācijas, tiek nodrošinātas izglītojoša rakstura konsultācijas speciālistiem, kuri saskārušies ar krīzes gadījumu vadīšanu, kā arī tiek veikti atkārtoti Krīzes intervences komandas izbraukumi gadījumos, kad novērojamas smagas krīzes pazīmes, lai mazinātu pēctraumas stresa sindroma izraisītās sekas un cietušais saņemtu profesionālu palīdzību ilgtermiņā.

Krīzes intervences komandas darbības kvalitatīvai nodrošināšanai nepieciešami papildus līdzekļi, kuros tiktu iekļautas Krīzes intervences komandas speciālistu supervīzijas, komandējuma izdevumi, sakaru pakalpojumi, lai krīzes situācijās darbu koordinētu 24 stundas diennaktī, kā arī Krīzes intervences komandas speciālistu kvalifikācijas paaugstināšana, psihologu individuālās konsultācijas pēc smagiem traumatiskiem notikumiem.

Finansējums – 10 000 EUR

Rezultāti:

1. Sniegta operatīva profesionāla palīdzība un atbalsts krīzes situācijā bērniem, vecākiem, izglītības iestāžu darbiniekiem, atbalsta personālam, nodrošinot palīdzības saņemšanu gan iestādēs, kurās uzturas bērni, gan ģimenēs 12 gadījumos.
2. Atviegloti krīzes simptomi, stabilizēts cietušo un aculiecinieku emocionālais stāvoklis, kā arī nepieciešamības gadījumā nodrošināta atkārtota palīdzības sniegšana krīzes situācijā cietušajiem.
3. Nodrošinātas bezmaksas psiholoģiskās klātienas konsultācijas krīzes situācijā iesaistītajiem bērniem.
4. Nodrošināta iespēja saņemt psiholoģiskas konsultācijas pa bezmaksas Bērnu un pusaudžu uzticības tālruni 116111 gan bērniem, gan speciālistiem, kuri saskārušies ar krīzes gadījumu vadīšanu.
5. Sniegti ieteikumi turpmākai darbībai situācijas uzlabošanai, sadarbojoties ar citām institūcijām, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu un sociālpsiholoģisko darbu ar ģimeni.

1.5. Bērnu ar funkcionāliem traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanas izvērtēšana bērnu aprūpes iestādēs

Inspekcija regulāri veic plānotas bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes dažādās ārpusģimenes aprūpes iestādēs, lai uzraudzītu un pārliecinātos par bērnu tiesību un labāko interešu nodrošināšanu. Vienlaikus, ņemot vērā ārpusģimenes aprūpes iestādēs esošo bērnu dažkārt sarežģīto un medicīniski komplicēto veselības stāvokli (bērni ar smagiem garīga rakstura traucējumiem un/vai funkcionāliem traucējumiem), Inspekcijas darbinieki nav kompetenti izvērtēt, vai minēto bērnu tiesības un intereses ārpusģimenes aprūpes iestādēs tiek pilnvērtīgi nodrošinātas atbilstoši viņu individuālajām spējām un vajadzībām. Tādējādi 2017.gadā un 2018.gadā padziļinātu pārbauzu veikšanā papildus Inspekcijas darbiniekiem tika piesaistīti arī speciālisti, kuri ir kompetenti izvērtēt bērnu ar funkcionāliem traucējumiem un/vai ar smagiem garīga rakstura traucējumiem tiesību un interešu ievērošanu atbilstoši viņu individuālajām spējām un vajadzībām (ergoterapeits, pediatrs, dzīves kvalitātes speciālists). Un attiecīgi 2018.gadā tika veiktas divas pirmreizējās izpētes valsts sociālās aprūpes centros, kuros pakalpojumu saņem bērni, t.i., VSAC "Rīga" filiālē "Pļavnieki" un filiālē "Teika".

Vienlaikus trijās VSAC filiālēs (VSAC "Rīga" filiālē "Rīga" un filiālē "Baldone" un VSAC "Kurzeme" filiālē "Liepāja") tika veiktas pēcizpētes, kuru laikā tika veikta kontrole par 2017.gadā pirmreizējās padziļinātajās izpētēs konstatēto trūkumu novēršanu.

Katru izpēti gan pirmreizējās izpētēs, gan pēcizpētēs veica ne mazāk kā divi inspekcijas inspektori, kā arī papildus piesaistītie speciālisti (ergoterapeits, pediatrs, dzīves kvalitātes speciālists).

Ņemot vērā, ka pirmreizējo pārbaūžu laikā VSAC "Rīga" filiālē "Pļavnieki" un filiālē "Teika" tika konstatēti vairāki pārkāpumi un/vai trūkumi bērnu ar smagiem garīga rakstura traucējumiem un/vai funkcionāliem traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanā, 2019.gadā minētajās iestādēs Inspekcijas darbiniekiem kopā ar piesaistītajiem jomas speciālistiem ir plānots veikt pēcizpētes.

Ņemot vērā, ka 2017.gadā, kā arī 2018.gadā veiktā iepirkuma rezultātā padziļinātās bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes sadarbībā ar Inspekciju veica biedrība "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi", kas veica individuālo bērna izvērtēšanu un rekomendāciju sagatavošanu, tad arī 2019.gadā ir plānots turpināt sadarbību ar šo biedrību.

Finansējums – 4 000 EUR

Rezultāti:

1. Veiktas divas pēcizpētes VSAC "Rīga" filiālē "Pļavnieki" un filiālē "Teika".
2. Sniegti speciālistu ieteikumi VSAC "Rīga" vadībai par bērnu ar funkcionāliem traucējumiem un smagiem garīga rakstura traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanas pilnveidošanu.

1.6. Starpinstitucionālās sadarbības uzlabošana/stiprināšana

Normatīvais regulējums paredz tādu atbildīgo institūciju kā bāriņtiesu, pašvaldības sociālo dienestu, pašvaldības policijas (vai Valsts policijas, ja pašvaldība nav izveidojusi pašvaldības policiju vai nav deleģējusi pašvaldības policijas uzdevumus citai pašvaldībai), izglītības iestāžu, bērnu aprūpes iestāžu, ārstniecības iestāžu un citu iesaistīto institūciju tiesības un pat pienākumu savstarpēji sadarboties, īstenojot bērnu tiesību aizsardzību. Minēto nosaka Bērnu tiesību aizsardzības likums, Ministru kabineta 2017.gada 12.septembrī noteikumi Nr.545 "Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā" (turpmāk – MK noteikumi Nr.545), kā arī attiecīgo institūciju darbību reglamentējošie normatīvie akti.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.545 institūcijas atbilstoši to kompetencē esošajiem bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem un darbības mērķiem īsteno bērnu tiesību aizsardzību bērnu tiesību aizsardzības sadarbības grupu (turpmāk – Sadarbības grupa) un Bērnu lietu sadarbības padomes ietvaros. Pēc sadarbības grupas locekļu iniciatīvas sadarbības grupā var pieaicināt pārstāvjus arī no nevalstiskajām organizācijām.

Pašvaldības izveidotās Sadarbības grupas:

- izskata individuālus gadījumus saistībā ar iespējamiem bērna tiesību pārkāpumiem, ja ir nepieciešama ātra rīcība un vairāku institūciju sadarbība, kā arī, ja radušos situāciju nav iespējams atrisināt vienas institūcijas ietvaros vai nav to izdevies atrisināt ilgstošā laikposmā. Ja

sadarbības grupa, izskatot individuālo gadījumu, nevar vienoties par saskaņotu un koordinētu sadarbību, tā informē Inspekciju. Inspekcija sniedz konsultatīvu un metodisku atbalstu, lai tiktu ievērotas bērna intereses;

- analizē situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā un sniedz pašvaldībai priekšlikumus novada vai republikas pilsētas bērnu tiesību aizsardzības programmas izstrādei, tostarp par nepieciešamajiem pasākumiem institūciju sadarbības sistēmas pilnveidošanai un saskaņotai un koordinētai institūciju sadarbībai;

- sniedz Ministrijai priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidošanai un sadarbības uzlabošanai bērnu tiesību aizsardzības jomā, kas tos virza izskatīšanai Bērnu lietu sadarbības padomei;

- informē sabiedrību par aktuāliem bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem.

Tomēr ne vienmēr šis sadarbības pienākums tiek izprasts un īstenots vienveidīgi un mērķēti, ne vienmēr visas iesaistītās institūcijas izprot to, ko dara citas institūcijas. Lai stiprinātu un padarītu efektīvāku valsts un pašvaldību institūciju sadarbību, īstenojot bērnu tiesību aizsardzību, ir nepieciešams izvērtēt MK noteikumu Nr.545 ieviešanas praksi un identificēt nepieciešamos uzlabojumus.

Finansējums – 18 000 EUR

Rezultāti:

1. Veikts izvērtējums (aptauja) par sadarbības bērnu tiesību aizsardzībā MK noteikumu Nr.545 ieviešanas praksi, sadarbības grupu darbības efektivitāti dažādās pašvaldībās, tostarp sadarbībā ar valsts institūcijām un nevalstiskajām organizācijām, kā arī identificēti nepieciešamie uzlabojumi.

2. Nodrošinātas diskusijas par aptaujas datu analīzi un sagatavots ziņojums Inspekcijai ar secinājumiem un priekšlikumiem (6 reģionālās domnīcas).

1.7. Atbalsta pasākumi speciālistiem vienaudžu vardarbības mazināšanai

Vienaudžu vardarbība izglītības iestādēs ir aizvien aktuāla problēma. Atbilstoši pētījumu rezultātiem Latvijā 35% 4.klases skolēnu izjutuši kādu no pārinodarījumu veidiem reizi mēnesī, 20% - reizi nedēļā¹, savukārt 15-gadīgo skolēnu vidū 30,6% izjutuši kādu no pārinodarījumu veidiem dažas reizes mēnesī². 2018.gadā Inspekcijas Konsultatīvajā nodaļā 123 gadījumos tika sniegts atbalsts bērnu uzvedības grūtību mazināšanai.

Emocionālā vardarbībā cietušie bērni nav viegli identificējami. Ilgstošas šādas spriedzes apstākļos bērni kļūst vienaldzīgi un depresīvi. Bērniem, kas cietuši no ilgstošas emocionālās vardarbības, var novērot fiziskās un garīgās attīstības lēnāku norisi. Savukārt fiziskai vardarbībai pakļauti bērni izglītības iestādēs reizēm izceļas ar uzvedības traucējumiem un paši ļoti bieži ir vardarbīgi

¹ PIRLS Starptautiskais lasītprasmes novērtēšanas pētījums, 2016

² PISA OECD Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas pētījums, 2016

pret vienaudžiem. Vardarbība ir sabiedrībā pārmantojama pieredze, un tās novēršana ir iespēja to būtiski mazināt nākotnē. Tādēļ konstatēta nepieciešamība izstrādāt īpašu instrumentu vienaudžu vardarbības mazināšanai izglītības iestādēs.

Valsts programmas ietvaros izstrādājams inovatīvs daudzpakāpju sistēmisks instruments - spēle fiziskās un emocionālās vardarbības mazināšanai izglītības iestādē. Vienlaikus tiks izstrādāta metodika izglītības iestādēm par vienaudžu vardarbības mazināšanai, tai skaitā par spēles izmantošanu. Instruments - spēle tiks veidots kā sarunu materiāls darbam gan ar cietušo audzēkni, gan varmāku, gan aculieciniekiem individuāli, grupā un ar visu klasi. Instruments tiks veidots vairākos sarežģītības līmeņos, lai to varētu izmantot bērni, pedagogi klašu audzināšanas stundās un mācību priekšmetos, kā arī atbalsta komandas speciālisti - psihologi, sociālie pedagogi u.c. Instruments - spēle sastāvēs no sešām daļām: 1.daļa - vardarbības epizodes noskaidrošana un situācijas modelēšana, atsevišķi izdalot dažādus vardarbības veidus - fiziskā vardarbība, emocionālā vardarbība, ignorance un izstumšana, lietu atņemšana, bojāšana un slēpšana, seksuālā vardarbība; 2.daļa - apstākļu kopums, kas izraisīja vardarbību; 3.daļa - notikumi pirms tam; 4.daļa - faktori, kas apturēja situāciju; 5.daļa - notikumi pēc tam, 6. daļa - ko darīt, lai situācija neatkārtotos.

Izstrādātā metodika un spēle tiks aprobēta izvēlētajās izglītības iestādēs atbilstoši noteiktajiem rezultativajiem rādītājiem. Izstrādātie materiāli tiks pielāgoti arī darbam ar bērniem ar saskarsmes traucējumiem un garīgās attīstības traucējumiem. Ņemot vērā aprobācijas rezultātus, izstrādātie materiāli tiks pilnveidoti, nodrukāti un būs pieejami izglītības iestādēm.

Sadarbībā ar Izglītības kvalitātes valsts dienestu tiks organizēti reģionālie semināri par vienaudžu vardarbības izglītības iestādes novēršanu un mazināšanu, prezentējot izstrādāto spēli un metodiku. Vienlaikus sadarbībā ar Izglītības kvalitātes valsts dienestu tiks organizēta tikšanās par metodikas iekļaušanu pedagogu profesionālās pilnveides mācību programmās.

Finansējums – 60 000 EUR

Rezultāti:

1. Izstrādāta spēle fiziskās un emocionālās vardarbības mazināšanai izglītības iestādē.
2. Izstrādāta metodika par instrumentu vienaudžu vardarbības mazināšanai pedagogiem un izglītības iestāžu atbalsta personālam.
3. Nodrošināta izstrādāto materiālu aprobācija vismaz trīs izglītības iestādēs un materiālu pielāgošana, ņemot vērā aprobācijas rezultātus. Aprobētie materiāli izplatīti izglītības iestādēm.
4. Sadarbībā ar Izglītības kvalitātes valsts dienestu organizēti pieci reģionālie semināri speciālistiem vienaudžu vardarbības mazināšanai, izmantojot izstrādātos materiālus.

II. INFORMATĪVIE PASĀKUMI BĒRNA UN ĢIMENES STĀVOKĻA UZLABOŠANAI

Mērķi:

- veicināt vardarbības un bērnu traumatisma gadījumu samazināšanos;
- uzlabot speciālistu, kuri izskata lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, profesionālās zināšanas.

Uzdevumi:

- sniegt profesionālu palīdzību un atbalstu krīzes situācijās bērniem, vecākiem un citiem speciālistiem;
- izglītēt sabiedrību par bērnu drošību.

2.1. Sabiedrības informēšanas kampaņa „Palīdzi bērnam izaugt!”

Ņemot vērā, ka bērni ir viena no apdraudētākajām sabiedrības daļām Latvijā un bērnu traumatisma līmenis nemainīgi daudzus gadus ir viens no augstākajiem Eiropā, savukārt bērnu slīkšanas un noslīkšanas gadījumu skaits ir augsts un salīdzināms ar ugunsgrēkos bojā gājušo bērnu skaitu, Inspekcija plāno turpināt savas iepriekšējos gados iesāktās iniciatīvas sabiedrības informēšanas jomā šajos jautājumos.

Jaunākajās ANO rekomendācijās par Latvijas ziņojumu par bērnu stāvokli valstī organizācija izsaka raizes par augstajiem bērnu mirstības rādītājiem ārēju cēloņu, piemēram, pašnāvības, noslīkšanas un ceļu satiksmes negadījumi, ietekmē. ANO Bērnu tiesību komiteja iesaka veikt papildu darbības, lai samazinātu bērnu mirstību ārēju cēloņu ietekmē, īpaši akcentējot nepieciešamību pastiprināt izpratnes veicināšanas un izglītošanas kampaņas, lai novērstu ceļu satiksmes negadījumus un bērnu noslīkšanu. Savukārt Neatliekamā medicīniskās palīdzības dienesta un Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas informācija liecina, ka katru gadu ziemas periodā nemainīgi pieaug bērnu traumatisms, kas saistīts ar neuzmanīgu apiešanos ar karstiem šķidrumiem, atklātu uguni utt.

Vecāki ir viena no tām auditorijām, kas vistiešākajā veidā nodrošina bērna pamatvajadzības, tostarp – fizisko un emocionālo drošību. Līdz ar to, uzrunājot šo auditoriju, iespējama efektīva iedarbība uz ģimeņu un bērnu paradumu maiņu, aktualizējot bērnu drošības nodrošināšanu un bērnu tiesību ievērošanu. Ne mazāka nozīme bērnu drošības uz ūdens nodrošināšanā ir arī sabiedrībai – līdzcilvēkiem, kuri riska situācijā var atrasties līdzās un glābt bērnus no pārgalvīgas rīcības un tās sekām. Tādējādi Inspekcija ir plānojusi demonstrēt sociālās reklāmas klipus par bērnu drošību uz ūdens, kā arī apdedzināšanās un applaucēšanās riskiem un to prevenciju.

Laika gaitā mainās sabiedrības informācijas patērēšanas paradumi, arvien lielākā nozīme ir vizuālas un atraktīvas informācijas pasniegšanas kanāliem, tostarp ar sociālo tīklu starpniecību. Tādēļ arī Inspekcijas darbā ir būtiski ieviest

jaunu sabiedrības informēšanas instrumentu – īsu video materiālu par aktuāliem jautājumiem un to tālāku demonstrēšanu Inspekcijas mājaslapā un resursos sociālajos tīklos. Videomateriālus paredzēts veidot divos formātos – vienā blokā konkrētu problēmsituāciju izspēlēšana ar negatīvo un pozitīvo risinājumu, tā parādot gan izplatītākās kļūdas šo situāciju risināšanā, gan piedāvājot iespējamus instrumentus problēmu korektai atrisināšanai, bet otrā blokā sagatavojot atbildes uz izplatītākajiem jautājumiem par Inspekcijas darbu, bērnu tiesību aizsardzības aspektiem utt.

Videomateriālu prioritārā auditorija ir speciālisti, kas ikdienā strādā ar bērniem (arī ar bērniem ar uzvedības problēmām) un vecāki, taču tie būs noderīgi arī plašākai sabiedrībai kopumā. Sagatavotos videomateriālus paredzēts izvietot interneta kanālos pakāpeniski, tā saglabājot interesi par šo informācijas resursu.

2019.gadā Ministrija jau devīto gadu sadarbībā ar Korporatīvās ilgtspējas un atbildības institūtu (turpmāk – Institūts) iniciatīvas “Ilgspējas indekss” ietvaros apbalvos statusa “Ģimenei draudzīgs komersants” ieguvējus. Pretendentu atlasī uzticēts veikt tieši iniciatīvas “Ilgspējas indekss” ietvaros, jo Institūts ir vienīgā organizācija Latvijā, kas sadarbībā ar pētījumu aģentūru “TNS” var nodrošināt objektīvu un jau daudzus gadus īstenotu komersantu atlasī pēc iepriekš izstrādātiem un aptaujas anketā iekļautiem kritērijiem. Neviena cita organizācija Latvijā šādu aktivitāti neveic. Iniciatīvas “Ilgspējas indekss” Ekspertu padome izstrādājusi Latvijas situācijai pielāgotus indeksa kritērijus, iedvesmojoties no starptautiskās pieredzes. Ekspertu padomi veido dažādu jomu speciālisti, kuri labi pārzina uzņēmējdarbības vidi un korporatīvās sociālās atbildības principus, tai skaitā, ģimenei draudzīgas politikas ievērošanu uzņēmumā. Kritēriju pilnveidē eksperti konsultējas arī ar valsts pārvaldes iestādēm, t.sk. Ministriju, Ekonomikas ministriju, Finanšu ministriju, Patērētāju tiesību aizsardzības centru un nevalstiskajām organizācijām, piemēram, Pasaules dabas fondu u.c.

Vienlaikus nepieciešams turpināt izglītēt dažādu jomu speciālistus (sociālos darbiniekus, valsts un pašvaldības policistus, ģimenes ārstus, tiesnešus) par vardarbības atpazīšanu. Attiecīgi Ministrija jau vairākus gadus pēc kārtas organizē starptautisku konferenci, kuras mērķis ir identificēt labāko praksi un esošos izaicinājumus vardarbības ģimenē gadījumu risināšanā. Ārvalstu un Latvijas eksperti dalās pieredzē par starpinstitucionālu sadarbību, strādājot ar vardarbības ģimenē gadījumiem, un notiek praktiskās darbnīcas.

2018.gada 3.jūlijā Ministru kabinets apstiprināja Ministrijas izstrādāto Plānu sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2018.-2020.gadam. Plāna 1.rīcības virziena "Sieviešu un vīriešu ekonomiskās neatkarības un vienlīdzīgu iespēju darba tirgū veicināšana" 5.pasākuma "Aktīvākas vīriešu iesaistes bērnu aprūpes un ģimenes pienākumu veikšanā veicināšana" 5.3.darbības rezultāts ir noteikts kā "Stiprināta izpratne par tēva lomu ģimenē". Lai stiprinātu izpratni par tēva lomu ģimenē, plānots īstenot informatīvo kampaņu divu gadu garumā – 2019. un 2020.gadā. Informatīvās

kampaņas īstenošanā tiks iesaistīta Inspekcija, Valsts darba inspekcija, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, kā arī nevalstiskās organizācijas, kuras darbojas ģimeņu stiprināšanas un sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas jomā.

Finansējums – 80 506 EUR

Rezultāti:

1. Īstenota informatīvā kampaņa par bērnu drošību uz ūdens, uguns/applaucēšanās risku mazināšanai.
2. Izveidoti informatīvi 10 videosīžeti par problēmsituācijām un 15 jautājumu/atbilžu sižeti, kas tiks publicēti Inspekcijas mājaslapā un sociālajos tīklos.
3. Noteikti “Ģimenei draudzīga komersanta” statusa ieguvēji 2019.gadā.
4. Nodrošināta konference pret vardarbību sievietēm un vardarbību ģimenē mazināšanai.
5. Īstenota informatīva kampaņa par izpratnes stiprināšanu par tēva lomu ģimenē.

2.2. Vienojoši pasākumi vispārizglītojošo izglītības iestāžu pedagogiem un skolēniem un ārpusģimenes aprūpes iestāžu audzēkņiem un audzinātājiem

Brīvprātīgā kustība “Draudzīga skola” tika izveidota, lai radītu instrumentu skolām draudzīgas un atbalstošas vides veidošanā. Inspekcija brīvprātīgo kustību “Draudzīga skola” izveidoja 2010.gadā, aicinot skolas iesaistīties un kopīgiem spēkiem veidot draudzīgu, cieņpilnu un atbalstošu vidi izglītības iestādēs. Šajā laikā kustība “Draudzīga skola” ir izveidojusies par vērā ņemamu instrumentu vardarbības prevencijā, platformu, ar kuras palīdzību skolēni un pedagogi uzzina aktuālāko informāciju par konfliktu risināšanu un nepieļaušanu, kolektīva saliedēšanu u.c. skolas vidē aktuāliem jautājumiem, kā arī var dalīties ar savu pieredzi un problēmām. Kustībā “Draudzīga skola” ir iesaistījušās vairāk nekā 170 izglītības iestādes.

Kustības “Draudzīga skola” aktivitātēs tiek iesaistīti gan skolēni, gan pedagogi, gan arī citas ar skolas vidi saistītas auditorijas – vecāki, atbalsta personāls, pašvaldības utt. Inspekcija 2019.gadā plāno turpināt populārākās un efektīvākās kustības aktivitātes. Ņemot vērā satraucošo situāciju bērnu traumatisma jomā, kā arī kustības “Draudzīga skola” potenciālu, lai nodotu informāciju, kā arī spētu veidot un ietekmēt bērnu un pusaudžu mērķauditoriju viedokli un attieksmi, ir nepieciešams integrēt un aktīvāk komunicēt kustības “Draudzīga skola” ietvarā par bērnu traumatisma tēmu, kā arī turpināt aktualizēt droša interneta lietošanas praksi.

Finansējums – 3 000 EUR

Rezultāti:

1. Organizēti skolēnu reģionālie forumi, kuros piedalījušies 150 dalībnieki.

2. Organizēti konkursi pedagogiem un skolēniem par dažādām tēmām, ar mērķi uzlabot un pilnveidot ikdienas vidi izglītības iestādēs.

2.3. Projektu konkursi bērna tiesību aizsardzībā

Gan ANO Bērnu tiesību komisija, gan Inspekcija savā ikdienas darbā, nodrošinot Bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa 116111 darbību, secinājusi, ka Latvijā vēl joprojām ir ļoti augsti vardarbības pret bērniem un pusaudžu savstarpējās vardarbības rādītāji. Lai nodrošinātu bērnu aizsardzību un mazinātu vardarbības riskus, vienlaikus izglītojot pašus bērnus un jauniešus par iespējamām vardarbības formām un izpausmēm, Ministrija 2019.gadā plāno organizēt projektu konkursu, lai izglītotu bērnus un jauniešus par vardarbību, tās izpausmi un iespējamiem riskiem, kā arī iespēju saņemt palīdzību.

Ņemot vērā to, ka nereti bērni pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanas nav pietiekami sagatavoti patstāvīgai dzīvei, Ministrija 2018.gadā īstenoja projektu konkursu "Atbalsta sniegšana ārpusģimenes aprūpē esošiem jauniešiem dzīves prasmju uzlabošanai". Konkursā uzvarēja biedrība "Mentor Latvia", kura sniedza mentoru un mājokļa atbalstu jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes. Lai nodrošinātu šā atbalsta sniegšanu arī turpmāk, jāturpina biedrības "Mentor Latvia" uzsāktā projekta finansēšana 2019.gadā.

Finansējums – 107 522 EUR

Rezultāti:

1. Īstenots projektu konkurss bērna tiesību aizsardzībā un vardarbības prevencijas nodrošināšanā.
2. Īstenots projekts "Mentoru un mājokļa atbalsta jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes".

Valsts programmas kopējais finansējums – 2 023 113 EUR

Bērnu un ģimenes politikas
departamenta direktore

L.Liepa